

**ОСОБЛИВОСТІ БІЛІНГВАЛЬНОЇ МОВНОЇ ОСВІТИ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ: СУТЬ, ПРИНЦИПИ,
СТУПЕНІ ПОЛІЛІНГВАЛЬНОГО СТАНУ**

Тур О.М.

Україна, м. Полтава, Національний університет
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

У сучасному постіндустріальному суспільстві інтеграційні процеси зумовлюють появу складних багатопланових проблем, з-поміж яких особливо актуалізується проблема білінгвізму (двомовності, полілінгвізму, полігосся, тощо). На сьогодні, за деякими даними, близько 70 % землян є білінгвами, або навіть мультилінгвами. З понад 200 країн світу майже у чверті з них люди говорять на двох мовах. Понад 56% жителів Західної Європи, а це майже 450 млн., володіють двома мовами, а 28% – трьома. При цьому кожні п'ять років кількість людей, що знають дві мови зростає на 5% [1].

У нашій країні полігосся вимагає підвищеної уваги, що пов'язано, перш за все, із задачами гармонізації міжнаціональних стосунків, забезпечення нових реальних умов для взаємодії, взаємозбагачення національних культур, побудови ефективної мовної політики в державі.

Білінгвізм науковці трактують по-різному: дехто вважає, що людина двомовна, якщо здатна розуміти й читати зі словником на якій-небудь мові, крім рідної, інші переконані, що така людина повинна вільно володіти двома й більше мовами. Ф. Філін висунув компромісну точку зору і запропонував розрізняти вузьке і широке значення двомовності: «... у вузькому значенні ... це більш або менш вільне володіння мовами: рідною і нерідною; ... у широкому значенні – відносне володіння мовою, уміння в певному обсязі використовувати її у різних сферах спілкування» [2, с. 72]. Найбільш доцільним

вважаємо розуміння білінгвізму як практику почергового використання двох мов у процесі спілкування тих самих індивідів.

Розрізняють такі види білінгвізму: *рецептивний*, за якого людина розуміє текст та висловлювання, але не володіє здатністю вимовляти слова і будувати мовленнєві конструкції; *репродуктивний*, який забезпечує вміння й навички озвучування іншої мови в різних видах мовленнєвої діяльності (говорінні, слуханні, читанні), а також користування завченими мовними конструкціями; *продуктивний*, що означає вільне користування іншою мовною системою. Крім зазначеного, розрізняють також білінгвізм *природний* (якщо в родині є носії різних мов), *штучний* (коли члени родини є носіями однієї мови, але бажають зробити нащадка двомовним) та *стихійний* (спілкування в родині відбувається однією мовою, а за його межами функціонує інше мовленнєве середовище) [1].

Білінгвальне навчання розуміється як взаємопов'язана діяльність суб'єктів освітнього процесу у процесі вивчення окремих предметів або предметних областей засобами рідної та іноземної мов, в результаті якої досягається синтез певних компетентностей, що забезпечує високий рівень володіння іноземною мовою і глибоке освоєння предметного змісту.

До принципів розвитку освітнього середовища, що ґрунтуються на ідеях білінгвальності, відносимо принципи полікультурності, відкритої, насиченої, аполітичної атмосфери навчання, принцип новизни і різноманітності форм, методів і засобів навчання.

Принцип полікультурності і полікультурна освіта засновані на діалозі національного і загальнолюдського, інтеграції людинознавчих знань і культур, зверненні до особистісно-сміслової сутності людини, внутрішніх джерел свідомості, різноманітності культур і субкультур в навколишньому світі.

Принцип насиченої атмосфери навчання передбачає конкретність і наочність, спрощення та ущільнення матеріалу, повторення матеріалу різними

способами, «ефектофікація» засвоєння мови, створення позитивної атмосфери, використання повторюваних елементів заняття, , насичена подача матеріалу.

Принцип відкритої атмосфери навчання орієнтований на створення комфортної соціально-гуманного середовища, розвиток креативних здібностей і творчої активності учнів, перехід від принципу «освіта на все життя» до принципу «освіта протягом усього життя», вільний розвиток індивідуальності.

Принцип аполітичної атмосфери навчання – принцип розуміння сутності, цілей, функцій полікультурної освіти, які ґрунтуються на ідеї «єднання культур», що уможлиблює сприятливу взаємодію, співтворчість людей, а також ідеї про цілісність культурно-історичного розвитку людства і наявність деяких схожих принципів функціонування культур різних народів.

Принцип новизни і різноманітності форм, методів і засобів навчання передбачає необхідність обрання викладачами найбільш ефективних методів, засобів, форм організації навчання, що дозволяє знизити мовний бар'єр і підвищити рівень навчальної діяльності – засвоєння теоретичних знань, набуття вмінь та навичок через комунікацію, практичні дії, здійснювані в колективі за допомогою викладачів із використанням усіх видів мовленнєвої діяльності (говоріння, читання, письмо, слухання, сприймання) на мовах навчання, їх комунікативного спілкування.

Дослідники вказують на те, що процес оволодіння нерідною мовою повинен базуватися на вивченні правил мови й навчанні мовленню. Разом із тим, основна увага має бути спрямована на навчання мовленню. Опанування нерідної мови – це не тільки накопичення мовного матеріалу в результаті добору лексичних одиниць і засвоєння граматичних форм, а перебудова мовленнєвих механізмів людини для взаємодії, а пізніше й паралельного використання двох мовних систем, що на початковому етапі потребує формування навичок переключення з мови на мову, а пізніше – нейтралізацію

однієї системи для створення більш комфортних умов функціонування іншої системи.

Із позиції розгляду мовлення як способу формування й формулювання думки виокремлюємо ступені полілінгвального стану:

- 1) нижчий ступінь – формування й формулювання думки засобами рідної мови з наступним перекладом висловлювання на нерідну мову;
- 2) проміжний ступінь – формування думки засобами рідної мови з наступним її формулюванням засобами нерідної мови;
- 3) ступінь полілінгвального існування – формування й формулювання думки одразу засобами нерідної мови.

Така динаміка білінгвального стану може бути використана в організації навчання нерідної мови (формування мовної компетентності) в умовах багатомовності; вона допомагає розкривати особливості білінгвального стану суб'єкта діяльності (навчальної і мовленнєвої), які враховуються і координуються у самому процесі формування білінгвізму. Крім того, означена концепція передбачає й нове осмислення мовного розвитку особистості, рівень якого визначається сформованістю усіх видів мовленнєвої діяльності (говоріння, читання, слухання, письмо). Результативність мовленнєвої діяльності виявляється у її продукті і характеризується продуктивністю. Продуктивність визначається повнотою висловленої думки та її адекватністю усім необхідним для даної ситуації спілкування засобам і способам формування й формулювання думки.

Отже, білінгвізм – це практика почергового використання двох мов у процесі комунікації тих самих індивідів; видами білінгвізму є репродуктивний, продуктивний, природний та інші. До принципів білінгвального навчання відносять принципи полікультурності, відкритої, насиченої, аполітичної атмосфери навчання; у процесі навчання мають бути враховані ступені полілінгвального стану.

VII Міжнародна науково-практична конференція
“Неперервна освіта нового сторіччя: досягнення та перспективи”

<https://ele.zp.ua/conference2021/>

Література

1. Бондаренко О. Психологічне обґрунтування раннього білінгвізму. *Іноземні мови в сучасній школі*. 2012. №1. С. 36-38
2. Филин Ф.П. Несколько слов о языковой норме и культуре речи *Вопросы культуры речи*. 1996. Вып.7. С.68–75.
3. Хабарова Л.П., Билингвальное образование в высшей школе : зарубежный и отечественный опыт. *Известие ПГПУ им. В.Г.Белинского*, 2011. 24. С.846–852.
4. Хміль Ф.І. Ділове спілкування : навч. посіб. Київ, 2004. 280 с.
5. Saunders G. Bilingual children: From birth to teens. Clevedon : Multilingual Matters, 1988. 274 p.